

רוח האדם על פי 'בואי הרוח' לחיים סבתו

על ספרו של חיים סבתו: "בואי הרוח"

ד"ר דינה לוין

גיליון מס' 12 - כסליו תשס"ח * 11/07

לעילוי נשמתו של אבי ר' דניאל הורוביץ הלוי יליד ברציקה בהונגריה. נפטר בז' בטבת תשס"ו

מהי הרוח שבונה את האדם? מתי מתעצבת רוח גדולה זו, שמהווה יסוד מכוון לאישיותו?

שאלות אלו צפות ועולות בספרו החדש של הרב חיים סבתו "בואי הרוח".

נבחן את דמותם של הגיבורים, את טיב הקשרים ביניהם וכיצד המוטיבים והתשתיות השונות השזורים בספר חושפים את אותה משמעותה של הרוח האנושית.

דמות הילד וקשריו עם פרקש

בית ההורים והחום שקרן מהאב והאם וזכרונות הילדות שקשורים בדמויות חינוכיות הם היסודות לבנין אותה רוח אמונית, יהודית ומוסרית שעשויה לעצב את הילד בהתבגרותו השכלית והרגשית כאחד. הספר נכתב בגוף ראשון מפיו של המספר המבוגר שמתעד חוויות ילדות שנסכו בו אושר ושמחה מחד מול חוויות ששרטו את נפשו מאידך.

המספר עולה חדש ממצרים, גר בשיכון עולים בבית מזמיל (היום קרית יובל) 1, תלמיד כתיב ב' בתלמוד תורה בבית וגן בשנת תשי"ט.

קשיים רבים היו נחלת משפחתו ושאר העולים ששוכנו במעברות של אזבסטונים. קשיי פרנסה ואי ידיעת השפה בתוספת של אקלים קר וחורף גשום שלא היו מורגלים אליו, שלוליות ליד תחנת האוטובוס 2, ואוטובוסים מלאים שלא תמיד עצרו לאנשים. כל אלה הקשו על העולים מארצות המזרח ומהונגריה ששוכנו יחד במעברה זו.

הרוחות הקשות מכיוון בית הכרם וגשם הזלעפות היו חלק בלתי נפרד מזכרונותיו של המספר כילד.

הקור הירושלמי מתקשר לדמותו החינוכית, האוהדת והחמה של הרב לויכטר מנהל בית הספר שעטף את צאוורו באהבה במגבת מטבח (עמ' 10) כדי שייחם לו. מחנך רגיש זה ידע להעניק לתלמידיו יחס לצומח ולחי, וכך ביום חורפי לקחם לטייל בעמק שמתחת לשכונת בית-וגן. שם הושיבם ליד הפרגים והכלניות על העשב הלח מטללי השחר. שם לימדם תרגילי התעמלות וסיפר להם סיפור.

הילד, העולה החדש הצטיין בנפש רגישה, ביכולת התבוננות מפותחת והוא שם לב לעצב שבעיניו: "התבוננתי בו והיה נדמה לי שחוט של עצב נסוך על עיניו השוחקות" (עמ' 10) בכתה ד' התבהר לו הדבר, כשהרב הדליק את הרדיו ויחד הקשיבו למשפט אייכמן. הרב הוסיף:

"ילד הייתי אז, עברתי את הגיהנום וחזרתי לעיירה, הילד היחיד שחזר". (עמ' 11) משפט אייכמן וכל הקשור בנושא השואה יעצים ויהווה הלזז ביצירתו של סבתו.

חוויה נוספת קשורה ברב דגול זה שתמונת ההיזכרות בו משיבת נפש ומשמחת את הכותב שנים רבות לאחר אותו אירוע. המדובר בחודש אדר ובכל השמחה שאפפה את הילדים. על פי הודעתו של הרב לויכטר צריכים להתחפש לקראת פורים. המספר המבוגר עוקב אחר תגובותיו ומחשבותיו שלו בהיותו עולה חדש שלא הבין מושגים רבים אותם קלט בסביבתו הלימודית.

קו אופי מנחה שמועצם בהמשך הספר בא לידי ביטוי במוטיב "אי השאלה". כדבריו:

"אותם ימים לא נהגתי לשאול כל מילה שלא הבנתי. מה שלא הבנתי השלמתי מדמיוני, כשאני מנסה להשוות מילה לא מוכרת למילה אחרת שהכרתי מן התפילה או מן השפה הערבית, או למה שליבי אמר לי" (עמ' 11) לפנינו ילד בישן, חסר ביטחון, בעל אינלינגנציה נפשית גבוהה, המצליח לפתור את בעיותיו בדרך חשיבה מבוגרת של השוואה והשלמת פערים מידע נתון. ואכן לאחר כמה ימים הבין שהחפוש של הילדים בבית מזמיל היא קאבוי או אינדיאני. שוב הוא מגלגל במחשבתו את מקור המילה העברית "קאבוי" אך אינו מצליח. לשאול הוא אינו מעז. כשאביו חזר מעבודתו הוא מבקש ממנו להתחפש לקאבוי. תגובתו של האב קשה היום היא דוגמא מאלפת ליחסם של הורים לבקשת ילדם. "כן, כן, ענה לי אבא בפנים רציניות, אתה תהיה קאבוי". (עמ' 12)

גם כשהזמן מתקרב ואביו לא אמר לו דבר כשחזר מעבודתו הוא לא שאלו ולא העז לזרזו. כשבוע לפני פורים הוא לא יכול היה להתאפק ואמר: "אבא אני צריך להיות קאבוי" (עמ' 12). האב עונה לו: "אתה תהיה קאבוי". תשובה קצרה, החלטית לתקווה גדולה של הילד ששותק 3 ושמה.

בערב המסיבה עדיין לא היתה לו תחפושת, וכשדאגתו של הילד גברה הוא הזכיר שנית לאב ותשובתו היתה: "הבטחתי לך שתהיה קאבוי". (עמ' 13) הילד האמין לאביו ושמה. תכונה מיוחדת זו קשורה לדמותו של הילד גיבור הסיפור. הוא שמח בחלקו ובטוח שאכן אביו ימלא את בקשתו. השמחה ממלאת את נפשו כשכובע הקאבוי בידו, ואף שנמעך בגשם הזלעפות שירד על ראשו הוא נשאר שמח בתחפושתו. הוא היה בטוח שלא יכירוהו כשאר בעלי התחפושות המוצלחות שאי אפשר היה להכירם. והרב ברוב חוכמתו והבנתו לנפש הילד שאל בקול:

מי אתה? אני חיים, עניתי, אבל היום אני קאבוי... יופי של תחפושת, לא זיהיתי אותך". (עמ' 15)

חיים נתמלא בשמחה, ולמרות שאחד הילדים שהתחפש לשופט מחה בקול שזו אינה תחפושת וברור מי הוא לא הועמה שמחתו של חיים.

משחקי הילדים בשכונה כללו גם פגיעה במי שנראה היה להם כמוזר. כך קרה לזקנה עטופת מטפחת 4 שחורה בלויה, שאופן הליכתה ומלמוליה לא היו ברורים לילדים. הם התנכלו לה וזרקו עליה אבנים.

אנשים זקנים שהיו עדים למעשים אלו לא התערבו רק נדו בראשיהם כאומרים:

"פעם הכול היה אחרת, בארץ שממנה באנו היו הילדים מחונכים והודרים פני זקנים וזקנות" (עמ' 17)
ואז הופיע פרקש שלדמותו תהיה השפעה משמעותית בבניין רוחו של המספר.

פרקש הוא דמות מסתורית שתמיד הגיע ממקום כל שהוא ברגע הנכון. הופעתו עוררה כבוד ומיד הילדים שהציקו לזקנה הטמינו את האבנים והשפילו את עיניהם. (עמ' 17).

פרקש ידע להרגיע ולעודד את הנדכאים הללו. פרקש נהג להרים את פרוסת הלחם הזרוקה על הרצפה, לנשקה ולהניחה על האצטבה בחנות המכולת של סגל.

המספר מסתבר לא היה שותף למעשי הילדים. חינוכו מבית הוריו השפיע על התנהגותו. הוא מלא בשאלות: מי היא זקנה זו? מדוע מוגפים תריסיה? מדוע הילדים משליכים עליה אבנים? מדוע מנשק פרקש את הלחם? איך הוא מגיע לכל מקום ברגע הנכון?

הוא אינו שואל איש שכן כולם היו טרודים, האב היה עסוק במשך כל היום בפרנסתו, אמו היתה מטופלת בילדים, את דודו יכול היה לשאול רק מה שקשור לרמב"ם או לאבן עזרא. (עמ' 18) ודודו ג'אקו התעניין רק במתמטיקה ובסיפורי עגנון. וכך טמן את שאלותיו עמוק בליבו מתוך הבנה: "שכל דבר צריך להתבהר מעצמו". (עמ' 19) רעיון זה חוזר על עצמו גם בהמשך, ואכן בהתפתחות הסיפור מתברר שתחושתו של הילד היתה נכונה. דברים רבים נתבהרו לו מתוך הבנה פנימית, או מתוך קישור והסקת מסקנות. ולקראת סיום הסיפור מקבל הרגל זה אצל הילד, שהתבגר והפך לרב ולמחנך, לביטוי של ענוונות, שהרי פעמים עלולה השאלה ליצור מבוכה או לחשוף פן של התנשאות תכונה שהיתה זרה לדמותו כילד וכמבוגר. חיים הילד מונע מתמימות ומשמחת חיים, ופרקש שפגשו לראשונה הבחין בתכונות אלו ושאלו בחיבה מה למד היום? (עמ' 19) כשענה לו שלמד מסכת "בבא מציעא" הוא שמע אותו ממלמל וראה את עיניו העצובות. כשהמשיך פרקש עמו בשיחה על מקום לימודיו התברר שהוא מכיר את המנהל הרב לויכטר בעל העיניים הטובות.

"אתה מכיר אותי? שאלתי בהתרגשות, את הרב לויכטר, המנהל שלנו?" (עמ' 19) ולפני שענה פרקש מיד החל הילד לספר לו בשמחה ובתמימות מופלאה על תחפושת הקאבוי שהמנהל לא הכירה וכמעט אף אחד לא הכירו. מרגע זה התחילה להירקם מערכת יחסים מיוחדת מלאת כבוד, חיבה, והערכה הדדית בין השניים. פרקש בניצוץ של שובבות הזמינו לפורים שיראה אותו בתחפושתו. ברגע של קרבה לילד הוא סיפר לו על ילדותו, על כינוי קוקץ (תרנגול בהונגרית), על חייו המרים של אביו ועל הרב לויכטר שיחד היה עמו לא בעולם הזה אלא בעולם אחר. חיים אינו מבין מהו העולם האחר אך אינו שואל. הוא מבין שהכל יתברר מעצמו. פרקש כן שואלו "מי אתה, ילד?" (עמ' 20).

ותשובתו היא:

"עולה חדש, עניתי. כך לימדו אותי לענות לכל שואל. אנחנו עולים חדשים, אני נכד של חכם שויכה, ממצרים". (שם) תשובתו של הילד שילבה את ההווה העכשווי עם העבר המשפחתי כאומר: אני מחויב לעבר ולמציאות הישראלית החדשה.

הווי החיים בשכונה יצר קשרים בין יוצאי הגלויות השונות, אלו שבאו מהונגריה לבין העולים ממצרים. באוטובוס הצהוב של קו 18 בו נהג אדון זינגר נאספו אנשי השכונה האנשים שבאו משם. חיים נתוודע אליהם ואל שתיקתם האופיינית בנסיעתו היום יומית לבית וגן.

באופן טבעי הוא ערך השוואה בין הבתים הפתוחים, מלאי הרעש ושמחת החיים של שכניו עולי מצרים לשאר השכנים שעלו מהונגריה ואשר בקשו תמיד שקט. הם היו מסוגרים בביתם כשנקישות של מכונת כתיבה הם הרעש היחיד שנשמע משם. מאמו הוא שמע שדברים קשים עברו עליהם בימי המלחמה בהונגריה, ולכן הם תמיד עצובים ושותקים. האינפורמציה במצרים על מה שקרה לבית ישראל באירופה היתה קטועה. אביו זכר שהחכם ענתבי כינס את הילדים לומר מזמור צ"א בתהילים.

את פרקש שאל מיהו קורצ'ק שעל שמו נקרא רחוב בבית מזמיל, והוא סיפר לו על המחנך הדגול שאהב את יתומיו ולא רצה להיפרד מהם כשבאו האכזרים. ומה היה סופו של אדון קורצ'ק?

"ילד הייתי ופחדתי לשאול". ופרקש לא סיפר. (עמ' 30)

חיי השכונה נפרשים בפני הקורא וממחישים את הווי החיים בשנותיה הראשונות של המדינה מנקודת התצפית של הילד הנבון, שכל חושיו ערים לקלוט את החיים שסביבו. כך מראה מכירת הסודה בסיפונים סיקרנו אותו, שכן רק ההונגרים היו לקוחותיו של אדון הרשקוביץ. לעומתם אצל עולי מצרים ריחם של התבלינים שומשום וזעתר אפיין את אורח חייהם. משפחה אחרת בשם אולמי זכורה לו. היא היתה אחות במרפאת "הדסה הקטנה", מקצוע מיוחס שבלט גם במדיה הלבנים והשבסי הבהוק על הראש כשבאמצעו היה מגן דוד אדום. גם גברת אולמי בקשה שקט עבור בעלה המשורר.

המילה משורר היתה מוכרת לילד מבית הוריו שם החשיבו את המשוררים:

"רבי שמואל הנגיד, ר' יהודה הלוי, רבי אברהם אבן עזרא ורבי שלמה אבן גבירול ורבי ישראל נג'ארה משירת הבקשות ורבי אהרון חסין" 5 (עמ' 32) אמו של חיים הכירה משוררים צרפתיים ואף ידעה שירים בע"פ. הוא רצה לשאול על המשורר אולמי: "אבל ידעתי שאין לי ממי לבקש. כולם היו טרודים מאוד באותם הימים למי היה פנאי לעסוק בשירים של משורר ציוני. אני התעניינתי, אבל חשתי שילעגו לי." (עמ' 32) הוא מחליט לשאול את פרקש בהזדמנות הראשונה.

חג הפורים הגיע וכל הבית היה מלא בצלחות של עוגות מתוקות כי אז לא קנו עוגות. הכל היה מאפה בית. חיים המספר אהב להלך בשכונה לחלק משלוחי מנות. הוא התנדב להביא משלוח מנות לרפאל בן חיים ולאשתו גרציה שבתם רבקה נישאה לפרקש. היא מצאה אותו בסמינר כשבקשה שמישהו יבאר לה מילה בעברית. פרקש היה מומחה גדול בלשון ובדקדוק. ביתם של בן חיים היה מלא חיים ושמחה ובחריצותו הפך רפאל את ביתו לארמון. לאחר שחזר מעבודתו בקרן הקיימת טיפח את חצרו, שתל גפנים ועצי תאנה, וכל הגן היה מלא בפרחי אמנון ותמר. חדר עבודה סודי היה לו בחצר אליו לא הורשה איש להיכנס. כשלמד חיים בישיבה, רפאל בן חיים אהב לשמוע ממנו חידושי תורה הכניסו לצריף זה בו היו ספרים ישנים שהביא ממקנס ובהם פירושי תורה וספרי פיוטים.

לבית זה הגיע חיים עם צלחת העוגיות ששלחה אמו ובפתח עמדה אשה זקנה כשעל ראשה מטפחת וקמח מפוזר על קצות התלתלים שעל מיצחה. הילד חשב שזו שדכנית, ואכן היא שאלה אותו האם מבקש הוא שידוך. חיים התבייש ונעלב ורצה לעזוב את המקום. אלא שהשדכנית הסירה את הפאה ואת המסכה שעליה והתגלה לו פרקש כשחיוך שובב בעיניו. (עמ' 40) פרקש הציג בפניו את ילדיו: יהודית, ציפי ועל התינוק יוסי הצביע בגאווה. יחד עמם הלכו לחלק משלוחי מנות לעולם האחר למרות מחאותיה של רבקה אשתו.

ברקע אנו מתוודעים לכשרון אפיית הארנ'גלושקה בסיר פלא, הוא המאפה ההונגרי שדרש מיומנות בהוצאתו מהסיר. פרקש הביע את תמיהתו שילדיו אינם מתעניינים מאין יודע לאפות. (עמ' 41)

פרקש החל לשיר ביידיש וחיים שרצה לשאול את פשר המילים הושתק על ידי סימן שעשתה לו הבת יהודית. חיים הילד בעל הדמיונות, הילד שכל דבר סקרן את נשמתו שואל את עצמו שאלות רבות בנושא כמו: מה זה אראנ'גלושקה? מדוע אופים מאפה זה לשמחת תורה? מיהי פייגי?

אך כהרגלו הוא לא שאל וחש באווירה קשה שנלוותה לחג פורים השמח. הוא רצה לחזור לאמו הביתה. (עמ' 42) פרקש קיים את מצוות היום וחילק יחד עם הילדים מתנות לאביונים. הראשונה היתה הזקנה שעל ידה מספר סגול. ההשוואה לבית הוריו היתה בלתי נמנעת. אצלו בבית בפורים כולם שמחים ואילו כאן בבית הזקנה בשיכון העולים האווירה היתה מעופשת ומדכאה. אך פרקש כנכנס לביתו, פתח חלונות ותריסים והניח על השולחן את משלוח המנות שהביא מהצרכניה בה עבד.

וכך המשיך פרקש לבקר זקנים נוספים כשהוא משמח אותם ויודע מה לתת לכל אחד. הכל נעשה בפנים מחייכות ומאירות. (עמ' 43)

שוב מופיע מוטיב "אי השאלה".

"לא שאלתי. ידעתי- הכל צריך להתבהר מעצמו". מאין למד הילד הלכות התנהגות שכזו? מי למדו?

דמותו המיוחדת, הרגישה והמתחשבת מתעצבת לעיני הקורא המתפעל מכוח ההפנמה של ידע שנרכש וערכים שהופנמו מבית ההורים ומדמויות מחנכות שהיו בסביבתו.

הוא מתגלה בחקר האנשים שסקרנו אותו למשל דמותו של פרקש. הוא תמה וסקרן להבין את המסתוריות סביב דמותו ואת העצב שנשקף מעיניו. כעבור מספר שנים פגש שוב את פרקש.

כנראה שהגלמודים בשכונתו עמדו על טיבו של חיים וידעו שלא יסרב להן. הן בקשו שילך להביא להן מצרכים לפסח, "קמחא דפסחא" מהצרכניה של פרקש. חיים ניגש לקופאית ומיהר לציין שהמצרכים הם עבור שתי הזקנות שגרות בשכונה וקשה להן ללכת. מיד הוא קלט את מבטיה של הקופאית והבין את הזלזול שבדבריה: "למה העולים החדשים האלה לא יכולים לעבוד כמונו? (עמ' 45)

הילד הבין בחושיו המפותחים שלא האמינו לו והוא נתמלא בבושה. הקופאית שלחה אותו למדף מיוחד המיועד רק להם והזהירה אותו לבל יקח ממקום אחר.

"הלכתי מבויש לפינה שאליה הצביעה, משתדל שלא יראני אדם, מצמצם את עצמי ומעמיד פנים כאילו במקרה נזדמנתי לשם. פתאום הופיע פרקש. בזריזות יצא מחדרון קטן מלא ניירות ובקבוקים ריקים וקופסות של קרטון, לקח ממני את הפתקים, מילא שתי שקיות במצות ושמן וצנצנות של דגים ממולאים ונתן לי. אל תעבור בקופה, אמר, והורה לי על יציאה צדדית". (עמ' 46)

הנה פרקש, קלט את תחושותיו של הילד, את מעמד הבושה לקבל מתנת אביונים והקל עליו בזריזות, בעילות תוך שמירה על כבודו של הילד. ואז לפתע ראה חיים את הזקנות מהלכות בזריזות ונושאות

סלים ללא קושי. הוא מסר להן את המצרכים כשבעיניו שאלה. ילד אחר היה מבקש הסבר לתופעת הניצול והבושה שחווה זה עתה, אך חיים בעל הנפש הרגישה והמנומסת רק תהה. הן חשו לבסוף צורך להתנצל באומרן:

"ילד לא אמרנו לך שקשה לנו ההליכה, אמרנו שקשה לנו ההליכה לשם". (שם)

ילדותו של המספר שלובה היתה במשחקי הילדים של ילדי השכונה שכללו: הליכה לוואדי לקטוף תאנים וסברס, כשהם שמחים ומרוצים מהסלים המלאים בפירות המתוקים. אף הטיארה היתה כלולה במשחקהם. הילד למד בתלמוד תורה ולא היה שותף למשחקים הללו. אך כשחזר לביתו פגשם והתבונן בהם. כרגיל שאל עצמו שאלות כגון:

"מדוע יש ילדים שתמיד מעודדים ויש ילדים שתמיד מייאשים? מדוע מתגודדים כולם סביב אחד, ומי עשהו לראש ולקצין עליהם?" (עמ' 51) שאלות שמעידות על אבחנות מדויקות ויכולת נתוח של מצבים חברתיים. הוא ידע את מקומו החברתי, ולא עלה על דעתו להשתתף עמם בבניית הטיארה. הוא ידע שלא יוכל לבנות טיארה שכזו, לכן ישב בצד וצפה בהם. פעם נתנו לו להחזיק את המקל כמעט נשמת מידי. חברו מומו הצילו מנפילה ומבושת פנים. מי שראה אותו יושב בצד, מורחק מפעילות חברתית מכובדת זו היה פרקש ששאלו "למה לך אין טיארה?" (עמ' 52) ומיד בלי להמתין לתשובתו של הילד הוא בנה לו טיארה משאריות קנים. "קח הנף אותה" אמר לו ועודדו "יופי, הנפת אותה". (שם) הילד היה מאושר, כל חבריו הקיפוהו והתפעלו:

"תראו את הטיירה שעשה העולה החדש המצרי, תראו איך היא שטה". (שם) חיים שם לב שפניו של פרקש זהרו משמחה.

שוב פרקש מגיע ברגע הנכון והפעם להפוך את העולה החדש, שהחברה לא טרחה לקרבו אליה, לאדם מאושר ומקובל. אלא שפרקש לא הסתפק בביסוס רגשות חברתיים שלו אלא הציב בפניו רף נוסף של הצלחה:

שמח שמח ילד בילדותך, הנף טיארות וסובב פוררות, וגם תלמד משנה וגמרא, אתה הרי נכד של הרב שויכה. שמח ילד. לך לא תהיה ילדות שדודה. " (שם)

פרקש מכוונו לא רק להנאות רגעיות עכשיות אלא מדגיש את הצורך החשוב בלימוד תורת ישראל היא הרוח היהודית כהמשך ישיר לעולמו של סבו.

אף באירוע זה כמו בתחפושת בלט ילד אחד שדבריו עלולים היו להרוס את רגעי האושר של חיים באומרו:

"זה לא הוא! לא המצרי בנה את הטיירה היפה, היא לא שלו. פרקש בנה לו". (עמ' 52)

אלא שלחיים לא היה אכפת הוא רק רצה שפרקש לא יתאכזב. הוא שמח שפרקש לא שמע את הדברים. גם תגובה זו מעידה על בגרותו הנפשית. הוא חש אסירות תודה לפרקש ויחס ההערכה אליו גבר. בסוף אותה שנה שוב פגש את פרקש והפעם באמצעות דודו חכם בינימין שבנוסף להיותו פקיד במחלקת המים בעיריית ירושלים לימד ילדים מן השכונה להניח תפילין ולקרוא את פרשת השבוע בטעמים. יום אחד קרא לו דודו וביקש שיקח את אחד הילדים מהשכונה אל פרקש שילמדו לקרוא את הטעמים בנוסח אשכנז. חיים כהרגלו רצה לשאול מה לפרקש מנהל הצרכנייה עם הכנת ילדים לקריאת התורה לכבוד בר המצווה שלהם. אולם דודו האיץ בו שמא הילד יתחרט לא ירצה ללמוד או אולי יתחבר לחבורה רעה. כך נמסר לו הילד והוא לקחו לפרקש, שהיה באותה עת בבית הכנסת שלו שנקרא "הדסה הקטנה".

חיים היה עד לקבלת הפנים שערך פרקש לילד בר המצווה. הוא שם לב לשמחה ולאהבה שזרמו מפניו של פרקש כשנתן לילד טלית חדשה, וכן הבחין ביחס הכבוד שהעניק לו לפני באי בית הכנסת. אך חיים בחוש האבחנה הדק כאיזמל מנתחים ידע שתחת מעטה השמחה והפנים הסומקות עיניו של פרקש מסתירות סוד גדול. גם הפעם הוא אינו שואל כי הכל יתברר מעצמו. (עמ' 59)

מוטיב העיניים משתלב במוטיב "הידיעה הפנימית" שיתעצם בהמשך בפתרון תעלומת חייו של פרקש. ברגע זה הידיעה הזו מהווה תשובה לסקרנותו של הילד שמתנהג בסבלנות ובמתינות.

ואכן באותו רגע מיוחד שיתף פרקש את חיים בזיכרון ילדות ואמר לו בלחש:

"לי איש לא עשה קידוש בבר- מצווה". (עמ' 58) אביו נפטר מצער ממה שקרה לו במלחמת העולם הראשונה ואמו היתה חולה ובשל החובות הכבדים הוחלט לפזר את הילדים ולבסוף נשלח גם הוא להיות שוליה של אופה בכפר רחוק ביהרנג'יבאיום. בבדידותו התנחם במכתביה של אמו שנכתבו בחרוזים מלאי אהבה ודאגה לשלומה הפיזי והרוחני.

"כל מלאכה המפרנסת ביושר בעליה,

קודש קודשים היא לעמליה"...

מה בדבר אפשרות של מעט לימוד תורה?

רצונך החזק על כל מכשול יגבר,

בערך עד הלום לא עצר דבר.

תפילת השחר, מנחה וערבית וקריאת שמע בפיך,

היזהר בהן עד עולם לא יחסרו מלבבך".

פרקש חזר על המכתבים אותם למד בע"פ והם שהיו עבורו מזור לנפשו הדואבת. בערימת החציר באורווה הישנה קרא את מכתבי האם ולמד בהיחבא דף גמרא "בבא מציעא", ושם עשה לעצמו בר-מצווה. ממרחק שלחה לו אמו בקבוק שושבורס ושקית עוגיות מלוחות ומטפחת מתנה לבר-מצווה.

"אמא האהובה, אנוקם, אנוקם. כמה דמעות שפכתי באותה מטפחת 6, ידעתי מה מנעה מעצמה כדי לתת לי אותה מתנה יקרה". פרקש נבהל מהווידי האישי ומיד עטה על פניו חיוך וקיווה שהילד חיים לא שמע את דבריו. אולם הילד קלט הכל ושימר בזיכרונו את רוח הדברים. כדבריו:

"בכלל לא שאלתי אז שאלות, אבל הכל נכנס אל ליבי ושרט אותו". (עמ' 56)

השנים חלפו והמספר למד בישיבה תיכונית. עם שובו מהישיבה הוא מצא פתק מידידו ראובן גבאי מוועד בית הכנסת ובו כתוב שפרקש מבקש לראותו. מפיו התברר לו שפרקש קרא בתורה בכל בוקר וידע את כל התורה

"בדקדוקיה ובטעמיה, מדגיש את הדגשים החזקים ומניע את כל השוואים הנעים. גם את ההפטרות והמגילות הוא ידע על בוריין. כל שבת היה משכים ומכין את הפרשה" (עמ' 64)

אחרי התפילה התגודדו מסביבו המתפללים וגם הנשים ההונגריות שבשכונה הביעו את הערכתן על קריאתו המיוחדת. פרקש ראה את חיים וניגש אליו ואמר לו שרוצה לקיים שיעור בגמרא בבית הכנסת "הדסה הקטנה" ובפיו בקשה:

"אני מבקש שאתה תלמד את השיעור". (עמ' 65)

חיים הסס שכן היה עמוס בנטל לימודים, וכן לא ידע מי הלומדים ומה ילמד. פרקש קלט את היסוסו, הבעת פניו השתנתה:

"הבעת פניו השתנתה. נוגה היתה וניבטת למרחקים. כאב ניכר על פניו. לא יכולתי לעמוד בפני מבטו והשפלתי את עיני". (שם) פרקש החל לספר לו על הכפר אליו נשלח כשמש כשולית אופה.

"לא שאלתי איפה אלון, לא שאלתי מה אסעד. שאלה אחת שאלתי כשבאתי לשם: יש כאן שיעור גמרא? לא לא היה" (שם)

מוטיב "השאלה" אצל פרקש הילד היה מכוון רק לנושא לימוד הגמרא. זהו הנושא היחיד שעניין אותו כשהיה רחוק מביתו נתון לחסדי זרים. הוא חש את נטל האחריות המשפחתית כבנו של הרב יוסף פרקש, שרב העיירה התיירא מסברותיו ואשר כל בוקר השכים שעתיים לפני עלות השחר כדי לעסוק בתורה. האם יתכן שנכדו יהיה בכפר שלוש שנים וחצי ללא שיעור בגמרא? הוא שאל את עצמו שת השאלה הרטורית הזו.

חיים לא היה צריך דברי שכנוע נוספים. זה היה כוח השפעתו הגדולה של פרקש על הנער המתבגר חיים. מיד הוא ענה לו:

"איזו מסכת נלמד? ואיזה פרק? שאלתי את פרקש?" (שם)

פרקש ענה לו בעיניים טובות:

"איזו שאלה היא זו, ... "בבא מציעא", כמובן. " (שם)

עיניו של פרקש משכו את תשומת לבו של הילד מפגישתם הראשונה, הן הסגירו את עברו אך במציאות היום יומית הן שקפו טוב לב. חיים שפעמים רבות התאפק וגנז את שאלותיו אינו חדל מלשאול את פרקש.

"מתי נתחיל?" (שם)

ותשובתו של פרקש: " מיידי, היום, אחרי מנחה. כולם כבר ממתינים". (שם)

השיעור התחיל. כולם למדו בגמרות חדשות ופרקש שישב לימינו בפנים דרוכות החזיק בידיו גמרא קטנה שכריכתה קרועה. נדמה היה לחיים שדמותו מזכירה לפרקש מישהו אחר. (עמ' 66) שוב בולטת אבחנתו החדה של הנער שמאז היכרותו הראשונה הוא מנסה לעמוד על טיבו של פרקש. את טיב הקשר הסמוי שביניהם ניסה חיים לברר במהלך חייו. בהמשך השתלשלות האירועים בספר יתברר שתחושותיו של הילד היו מוצדקות. פרקש ראה בחיים את השתקפות דמותו, את התום ואת הזכות שלו כנער, את אהבת ההורים ואת אהבת לימוד התורה שבו.

יותר מעשרים שנה הם למדו יחד וסיפורים רבים יכול היה לספר, אך חיים בחר לספר לקוראיו סיפור אחד אותו טמן בליבו והוא מעיד על ההשפעה הנפשית הגדולה שהיתה לסיפורו של פרקש על נשמתו כדבריו:

" ילד הייתי, עולה חדש ממצרים, שמח בילדותי, כל שראיתי ושמעתי בבית מזמיל ובבית- וגן חדש היה לי, אבל מה שראיתי אצל פרקש ומה ששמעתי ממנו היה כל כך עטוף צער, עד שלא היה מקום בליבי שידור אותו צער". (עמ' 67)

חוויות ילדות נוספות של המספר חושפות את כוח הדמיון שלו, ואת מחשבותיו למראה כיתובים על הפרוכת שכיסתה את ארון הקודש, או כשהתבונן בנירות הדולקים בצריף בו למדו הילדים תורה בין

מנחה למעריב עם הרב שפיצר. אביו ואמו לא וותרו על לימוד התורה ולא על תפילת מעריב ומנחה, וכשהתלונן על כאבי ראש או על עייפות אמו לא הרפתה ואמרה לו: "החש בראשו יעסוק בתורה". (עמ' 68)

בסוף השיעור היה הרב שפיצר מספר סיפור ומחלק ממתקים. כמו כן סיפר על שני אחים מהונגריה שהגרמנים הרגו את אביהם והם נותרו עם אמם. לאחד נתן האב תפילין של יד ולשני נתן תפילין של ראש וציווה שישמרו אותם מכל משמר. הם עשו זאת וכשנצלו חפשו זה את זה ונפגשו במחנה הפליטים שם נפגשו תפילין של ראש עם תפילין של יד. עוד ידע על השואה שחדר לתודעתו והעסיק את מוחו. עד כדי כך שחיפש באנציקלופדיה את העיר שהזכיר הרב. האם רק שמעה על צרכי הבן הוציאה את המעות שחסכה לקנות לו את האנציקלופדיה. (עמ' 72)

נטיותיו הספרותיות של חיים קבלו חיזוק בבית דודו ג'אקו שעלה עמם ממצרים ולמד מתמטיקה באוניברסיטה העברית. בכל פעם שביקר אותו הראה לו דבר חדש. הוא התעניין בציוניו, והראה לו שורה מפיזיקה של ריה"ל וביקש מהילד לפענחו. כשגדל המספר ראה אצלו לראשונה את מולייר, את אלטרמן, את עגנון ואת אצ"ג. היה נדמה לו שהדוד הניח שם את הספרים פתוחים כדי שיציץ בהם. ואז באחד הביקורים הוא ראה שם את ספרו של שמשון מלצר "אור זרוע" ומיד זה הזכיר לו את הפסוק שסבו היה קורא בקול מחריד לבבות ביום הכיפורים "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה". (עמ' 73). הוא קרא שם את יצירתו "אשירה לרש"י" ולא הבין:

" איך יודע המשורר הזה את רש"י שלי ואיך הוא בוחר מילים שנכנסות ללב ומרעידות אותך? בגופי פשטה מין נעימות. המילים, השורות, הנקודות והזכרונות נעו בתוכי, ערבבו את מחשבותי והעלו בי תמונות תמונות. ואני רואה את הדוד ג'אקו מביט בי מן הצד ומחייך חיוך קל, עוד קורא נכבש לספרות העברית... " (עמ' 76)

גם פרקש נטה לכתיבת שירים ובאחת השבתות לאחר השיעור הקבוע בגמרא הוא הראה את השיר לחיים. שיר שלא הראה אותו לאיש. השיר מתאר את זיו פניה של האם בשעת הדלקת נירות שבת וברכת ילדיה ומנגד האב החוזר מביית הכנסת, שר זמירות ומספר מעשיות.

לשאלתו של חיים האם הוא משורר ענה פרקש:

"לא, ענה, אבל אני אוהב שירים. אמי זכרונה לברכה היתה משוררת והיתה קוראת לנו שירים. בשירים יש המון כוח. אתה אוהב שירים?" (עמ' 79)

כן עונה לו חיים וזכר בפיזיקה אבן גבירול וריה"ל וכן במשורר השכונה מר אולמי. ואז הוא הקריא בפני פרקש קינה בעקבות סיפוריו של הרב פרקש על המחנות. הקינה מאופיינת בחריזה מבריחה אלה, אנפורות כפולות של המילה לא, וסיומה הוא בשאלה "ומה סוד עקידתם ודתם,

אי אותותם וניחוח עבודתם

העל דמם תכפר אדמתם?

ומיד הוסיף חיים לספר לו על השיר של שמשון מלצר "אשירה לרש"י" שראה אצל דודו. ברגעי חסד אלו חש הנער בבטחה ולכן העז לשאול את פרקש אם יודע איך שרו הילדים שלמדו את רש"י בהונגריה את "ואני בבואי מפדן". זוהי מנגינה שחיפש חיים יותר מעשר שנים מאז שזקן גלמוד מבית הכנסת "זכרון קדושים" הזכיר את קיומו של הניגון, אך את המנגינה שכת. והנה לפני שסיים לשאול

פרקש פצח את פיו בניגון מתוק של הפסוק. כל אחד מהילדים, הוסיף פרקש, ידע את הניגון הזה.

פרקש מצא נקודת השקה נוספת עם הנער. שניהם אוהבים ספרות ושירה. הוא הזמינו לביתו לראות שירים עבריים של יעקב כהן, שירים בהונגרית של שנדור פטפי ואולי ירצה לראות אף את שיריו.

ואז ברגע ייחודי זה נפתח סגור לבו ודברים שלא סיפר מעולם לילדיו סיפר לחיים. הוא החל לספר על אביו ברגעי חייו האחרונים כשמילותיו היו:

"לא מוותר על האמת, את האמת חייבים לומר תמיד הוא לוחש. ואני ילד בן שש, עמדתי ליד מיטתו. בקול חנוק, מלא יגון, סיפר וסיפר ואז קרא בקול "שמע ישראל". (עמ' 81)

" פרקש השתתק. ראיתי שהוא מבקש לספר לי עוד הרבה אבל הוא עוצר בעצמו, חייבים לספר, חייבים לומר את האמת 7 תמיד, לחש ושוב השתתק. שתקתי גם אני לא דחקתי".

שתיקה זו היא הבלימה לכאב הפנימי שאינו מוצא פירצה בביטוי מילולי. ושתיקתו של הילד חשפה יחס אמפטי של השתתפות והזדהות עם כאבו של המבוגר אותו הוא העריך והעריך על כן לא דחק בו שיספר על עברו.

פרקש ראה בדמות הילד העולה החדש את קשיי הקליטה החברתיים, את חוסר הביטחון יחד עם טוב לב, שמחת חיים שנשתקפו גם מעיניו החכמות. הוא הכיר את הסקרנות האינטלקטואליות ואת האינטליגנציה הנפשית הגדולה שלו. על כן דאג לשלבו בלימוד תורה ונעשה לחברו בלימוד. כעת נוסף נדבך נוסף לידידותם המשותפת על ידי כוח אומנות השירה והסיפור.

מה כוחם של השירים ושל הסיפורים? מה כוחה של אומנות אמת שנחצבת מנימי נפשו של האדם לשמור על רוחו כדי שלא ימוט? זה מתבהר למספר ולקורא בהמשך פיענוח עברו של פרקש.

ופעם לאחר כמה שנים של לימוד תורה בצוותא לא הופיע פרקש לשיעור. חיים כהרגלו לא שאל דבר. בת צחוק ועיניו הטובות והמחייכות של פרקש חסרו לו מאוד ומשהו משמחת התורה שלו נפגם. פרקש חולה אמרו לו והוא שתק. שתיקה של דאגה, וחשש לגורלו של האיש שכה קשור היה אליו. (עמ' 83). לאחר ששה שבועות אמר לו ראובן גבאי מוועד בית הכנסת שפרקש רוצה לראותו יחד עם הרב גוטהולד. זכרונות ילדות נעימים קשורים בדמותו של הרב גוטהולד שהתפעל מסבו של חיים. 8

במוצאי שבת הגיע חיים אל הרב כדי ללכת עמו לפרקש. החוש האסתטי אפיין את חיים ומראהו המחויט של הרב מלא ההדר הרשימו. הוא התפעל מגביע היין וממגדל הבשמים מלא בגרגרי צפורן ריחניים ובעיקר צדו את עיניו הספרים הרבים שפארו את ספרייתו של הרב. היו שם ספרי פייטנים, ראשונים ואחרונים דרשנים וחוקרים ובמדף אחר היו קונטרסים של רבו הרב דב סולובייצ'ק מבוסטון. ואז עלתה במחשבתו השאלה:

"מי בבית מזמיל ידע אז את ערכו של מטמון זה". (84)

ספורו של פרקש

יחד עם הרב הם באו לבקר את פרקש שקיבלם בחיוך אך בפנים חיוורות. הוא הודה לקב"ה על שהצילו מהניתוח הקשה שעבר ופירט את תוכניתו בהקשר לחינוך ילדיו.

"נותרו לי עוד שנות חיים, אני יודע", פרקש בדומה לחיים חש בידיעה פנימית וודאית, מעין חוש שישי שעוד נועדו לו מספר שנים לחיות. עליו להכניס את יוסי בנו הצעיר לישיבה, שיהיה תלמיד חכם מוסמך לרבנות ואת בנותיו רוצה להשיא שיוכל לראות את נכדיו משחקים ברחובות ירושלים. קראתי לכם אמר פרקש כדי לבקש מחילה בנוכחות שלושה אנשים.

מרגע זה במת הסיפור מפנה את המקום לסיפורו האישי ולנקודת התצפית של פרקש המבוגר שחי מחדש את אירועי הילדות. מוטיב "המחילה" מקבל העצמה גדולה בסיפור ילדותו הקשה. הוא נולד בהונגריה בעיירה היידובסרמן ומיד הסביר לשומעיו מה פירוש השם. תחילת זו היידו פירושה קאבוי על שם העיסוק של אנשי המחוז בגידול בקר. למישמע השם שאל חיים בתמיהה "קאבוי? חיים נזכר בטעם המפגש הראשון ביניהם, כשהיה בתחפושת הקאבוי. בסיום פגישתם הראשונה עודדו פרקש שאם יצטרך משהו שישאל על פרקש. (עמ' 20) והוסיף: "ואולי דווקא אני אצטרך אותך שתסייע לי" (שם) רמז אפי מעין נבואה שהגשימה את עצמה. פרקש חש כבר אז בכוחות הנפש וברוח המיוחדת של הנער והוא עקב וצפה בו במשך השנים תוך שהוא מנסה להתוות לו את דרכו. פרקש אכן היה צריך את הנער כי ראה בו ידיד נאמן בפניו היה מסוגל לספר את עברו ולבקש ממנו בקשות אישיות שהיו גנוזות בעמקי נפשו.

פרקש החל לספר על משפחתו על מות אביו ועל חנות המכולת ששכרו לאמו. הוא כילד עזר לה בעבודות סבלות בשעת הערב. הייתה שם גבירה שאתם מכירים אותה, אמר פרקש לשני שומעיו והיא הוסיפה לו כמה פרטות. את אותה גבירה אני מבקר בכל פורים והיא תמיד מספרת כיצד רחמה עלי כילד הכורע תחת שק סלק ונתנה לי כמה פרטות. בכל פורים מנתה בפניו את כל האורחים שהגיעו אליה ליל הסדר ואת ייחוסם. היא הוסיפה לתאר את כל הכלים המפוארים ששמרה ללילה זה. כמו כן חזרה על ברכת הרבי רבי שלום אליעזר הלבפשטאם מצאצאי הצדיק רבי נחום מטשערנוביל. הוא ברכה שתהיה יהודיה ותיצל מגזרות קשות.

שעתיים למד חומש, משנה ותפילה וחמש שעות נוספות למד בבית הספר. לאחר הלימודים הלך לחדר וגם שם למד חמש שעות. ובזמן הנותר עבד בסבלות, והחליט בנפשו שלא יאכל לחם חסד. כל ההיזכרות מתקשרת בתודעתו למציאות חייו בארץ והוא הוסיף בסיפוק:

"מי ידע אז שיבוא יום ואני עצמי אנהל צרכנייה בבית מזמיל ואשא ואתן עם נערי - שליחויות, ילדי העולים החדשים ממרוקו ומתוניס ומתימן המבקשים להרוויח כמה פרטות לפני החגים". (עמ' 92)

בעבודתו זו יכול היה לסייע לילדים כשבכל רגע הוא נזכר בעצמו בהיותו נושא משאות לחנות הסיטונאית של רובין בכיכר בוצ'קאי. בחנותה של אמו היו רק מצרכי מזון פשוטים ומחלתה של האם גרמה להחלטתה למכור את החנות. המזון בבית הדלדל, הילדים היו רעבים והאם נאלצה למכור את ספריו של האב. רק גמרא אחת קטנה לא מכרה האם את מסכת בבא מציעא שהאב היה כה קשור אליה. כשנתנה לו את הספר ציידה אותו בצוואה רוחנית שהיתה עבורו רוח גבית יצוקה בכל תלאות השואה ולאחר מכן בבנין חייו עם עלייתו לארץ:

"בגמרא זו תלמד כל ימך, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך" ... אתה תזכור את אביך ואת תורתו, את שקידתו ואת העמקתו, את אהבתו לתורה ואת דבקותו באמת. ובבוא היום תעביר את המפתח הזה לבניך אחרך. את הסיפור שלו נתן לך אבא ביום מותו. בו תתפלל ובו תתחנן לפני בוראך. שלשלת אחת של זהב, ושני מפתחות לה: הסיפור והגמרא". (עמ' 97)

מסר רוחני זה תאם את דברי אביו שהזהירו:

"אבא תמיד הזהיר אותי, רק לא להיות עם הארץ. לא ידעתי למה ייגרע חלקי מכל חובשי בית המדרש" (עמ' 98).

וכך לפני שהגיע למצוות מצויד בהדרכות חינוכיות אלו הוא נשלח להיות שוליה של אופה בכפר מרוחק.

מוטיב "אי הידיעה" של גורלו הקשה עוטף את נשמתו.

"לא ידעתי איזו תקופה אני מתחיל, סבל שישודד ממני את ילדותי התמימה" ... נשדדו ממני ימי נערוטי הפורחים, ליבי המלא אהבה לאמא, געגועי לדף הגמרא. רק כמה פינות נשארו לי, רגעי חיים כשנחבאתי באורווה על האבוס וקראתי את המכתבים של אמא, דף גמרא "בבא מציעא" ובסימן ב"אורח חיים". (עמ' 99)

אמירת שלום, ברכה וקידה בפני הזולת היו חלק מאישיותו ומחינוכו בבית, אולם איש לא התייחס אליו, לא החזירו לו ברכת שלום ואיש לא חייך אליו. כולם היו קודרים בפנים חתומות ובעיניים זועפות. "לא ידעתי אז מה צפוי לי במקום הזה שלוש שנים וחצי, אבל הדמעות ידעו. חסמתי אותן בכוח ברגע שבני הבית עזבוני לנפשי הנחתי את המזוודה ופרצתי בבי מר". (עמ' 100)

פרקש המבוגר ניסה בחייו בארץ לתקן את חוויות קשות אלו ויחסו האוהד לכל הילדים בכלל ולחיים בפרט ונסינו להקל על מצבם הכלכלי והנפשי הקשה של ילדי שכונת בית מזמיל נבעו מאותו נסיון חיים קשה שעבר. אי הידיעה בילדות הופכת לידיעה רוחנית ולייעוד משמעותי בחייו כמבוגר. זוהי הרוח האנושית שאיש לא הצליח לכופף ולדכא.

פרקש הילד בעל נשמה רגישה ומבוגרת אינו משתף את אמו בסבלו ובמכתביו אליה הוא כותב לה שהוא מאושר. אדרבה, הוא כתב לה על הנוף ועל האוויר הצח שבכפר. הילד ניחן ביכולת כתיבה פיוטית אותה ירש מאמו המשוררת בעלת הנפש והדמיון. (עמ' 93)

פרטים ריאליסטיים היסטוריים בסיפורו של פרקש לשומעיו מחזירים את הקורא לשנת 1944 לעיצומה של מלחמת העולם השנייה עם כניסת הגרמנים להונגריה. שוב בולט מוטיב "אי הידיעה":

לא ידעתי באיזה עולם אני. לא ידעתי שעברנו לעולם אחר". (עמ' 101)

מכתבי אמו ששמרם ככתב עינו נלקחו ממנו על ידי הרב"ט ההונגרי וכל תחונתו שזה כל רכושו לא הועילו. המכתבים נשדדו ממנו בליווי שתי סטירות עזות.

אך בעצם לא את הסיפור הזה רצה לספר לרב ולחיים.

הוא ביקש למחול לאופה הזקן מחילה גמורה. 9 מוטיב "המחילה" הוא המניע את המשך סיפורו של פרקש והוא מזכיר לקורא את תהילה בסיפורו הידוע של עגנון.

שם בבית האופה, בעבודה הפיזית הקשה, במחנק הנפשי הוציא את סידורו הקטן שנתן לו אביו וממנו שאב את הכוחות להתמודד עם הרוע ששלט מסביבו. משם כתב לאמו מכתבים מעוררי השתאות ובהם תיאורים נוגעי לב על פריחת הטבע, על הדבורים יונקי הצוף הטעים והפעם מתוך ידיעה פנימית ומתוך הבנה רגשית שמכתבים אלו ייטיבו עמה במחלתה. (עמ' 105)

חיי בבית האופה נעשו קשים מהרגע הראשון סטירות לחי היו מנת חלקו, כשעשה טעות וקרש התפיחה התהפך, אולם רוח לא נשברה:

"רוחי לא נשברה, אבל הבנתי מה נכון לי כאן. ואכן המכות של הזקן נעשו שיגרת יומי". (107)

סיפורים קשים סיפר פרקש על ההתעללות הגופנית של האופה, ועל ההשפלות של ילדי הגויים בשעה שנסע על אופניו כדי למכור את הלחמניות הטריות. הוא זכר לטובה יהודים טובים שפגש בדרך, שברכוהו לשלום, שעודדו אותו ולפעמים נתנו לו ממתק. התנהגות זו האירה את אפילת חייו אז ושמשה זרקור מפיץ אור ונחמה בחייו בארץ ביחסיו עם ילדיו.

המוטיבים "אי הידיעה" ו"אי ההבנה" קשורים הפעם לאשתו שאיננה מבינה מדוע בכל נסיעה לתל-אביב היה מביא לילדיו ממתקים. מי שלא טעם את עטם הממתק שקיבל מאדון היימן שראה אותו כורע תחת הקרנצל לא מסוגל להבין את האהבה שרחש פרקש לילדים, ולמחסורם הן בשמחת תורה כשחילק להם ממתקים ולקרוא להם צאן קדושים. כדבריו:

"טוב לי לראות ילדות מתוקה וילדים צוחקים". (עמ' 109)

זוהי הדרך בה בחר להחיות את רוחו.

שעותיו היפות, הוא המשיך בסיפורו, היו כשרכב על אופניו באוויר הצח ונפש האומן שבו נהנתה מיפי הבריאה:

"ראיתי איך הלילך מתכופף ברוח משתחוה לבוראו, כמו שנאמר "אז ירננו עצי יער". אותן שעות היו מלאות השראה, מהרהר הייתי בפרשת השבוע ובשירים שקראתי בחרוזים של אימי ובמכתבי אליה". (שם)

גם בסבל הנורא כשהאופה הזקן הלקה אותו בכל גופו הוא שתק. השתיקה היתה הביטוי לרוח הגאווה שבו שלא ניתן היה לכופפה ולרומסה. אלא ששתיקה זו הגבירה את כעסו של הזקן והוא רדף אחריו כשבידו מחתה מלובנת אותה הניח באכזריות בלתי מובנת על ידו השמאלית. גם אז הוא שתק:

"אבל גאוותי גברה על כאבי ושתקתי. לא השמעתי אנחה. עד היום אני נושא עלי את צלקת הכוויה". (שם)

אכזריותו של האופה גברה, כשהעלים ממנו את המברק ששלחה לו דודתו, בו בקשה האם לראותו כי היא חולה מאוד. וכשהראה לו הזקן את המברק וראה את דעתו הנטרפת עליו לא חשב כלל לסייע לו. לבסוף גוי עצר לו והעלה אותו לעגלה שהביאה אותו לבית אמו, אך זה היה כבר מאוחר. על כל מעשיו של הזקן אמר פרקש מחלתי, אולם לא על השעות הללו שמנע ממנו מלראות את אמו בפעם האחרונה.

כשנאסף פרקש עם יהודים נוספים בבודפסט על ידי הגרמנים טפח על גביו בחור צעיר כשבידיו צרור לחמניות חמות ואשכול ענבים סגולים ואמר שהן מזקן אחד שהמקטרת אינה משה מפיו. הזקן בקש לומר לך הוסיף הבחור:

"שרול מוישלה, אני מכיר אותך, אתה מחושל, אתה חזק מברזל. אני כבר זקן, אבל אתה תצא מזה. הבטחתי לאמך שאצלי תהיה לאיש, אמר הזקן, עם המקטרת, אני בטוח שתצא מזה. היה איש!". (עמ' 119)

כמה אירוני ומעוות הפירוש שנתן הזקן למושג "איש" ואשר נתן לו הכשר להתעלל בנער. בכל אופן ברגעים האחרונים לחייו כשחש שהמוות מתקרב ולא יוכל להינצל, משהו התחולל בנפשו והוא ניסה לכפר על מעשיו כלפי שרול מוישה בשליחת אוכל ובדברי עידוד.

קראתי לכם אמר פרקש כי אני מוחל לו מחילה גמורה.

פרקש ביקש שלא יספרו את הדבר לילדיו. הוא רצה לגונן על ילדותם השמחה. כשיגדלו אמר לחיים אתה תספר. 10

השנה שנת תשל"ג והרקע ההיסטורי הריאליסטי הוא מלחמת יום הכיפורים 11 צעירים מילדי השכונה התגייסו למלחמה וחלקם לא שבו. כך נוספה לפרקש משימה חדשה. ללכת ולעטוף את ההורים השכולים באהבה. כך עשה לבנימין ולקלרה בלום שבנם אבי נפל במלחמה. הוא היה שהחליט לקרוא לבית הכנסת "יד אבי". ואז קרא פרקש בשנית לחיים.

מוטיב "הידיעה" שזור בהחלטתו להפקיד את יוסי בנו בידיו, שילמד בישיבה בה מלמד חיים. יוסי נקרא על שם אביו הרבני יוסף שהיה תלמיד חכם מובהק. הוא ידע שחיים יסכים, שכן הוא עקב אחרי דמותו ומרגע פגישתם הוא ידע בידיעה פנימית חזקה וברורה שעליו ניתן לסמוך. מוטיב זה והיפוכו "אי הידיעה" מועצמים בהמשך סיפורו של פרקש.

שם בתופת של המלחמה הוא יצר ברית חברות עם אריה ומיום שגלו מעיירתם ועד שעלו לארץ לא נפרדו. ימים קשים עברו עליהם אך הצליחו להינצל ולעלות לארץ. לימים שידך פרקש את אריה לקרובת משפחתה של אשתו והחתן ביקש מפרקש שישיר מתחת לחופה את מילות הפסוק "ויתן לך אלוקים" בניגון של רבה של היישובסרמן. מנגינה זו שצליליה נחרתו בנפשו של פרקש ליוותה אותו בימים הקשים, כשנשא על כתפיו קורות ענקיות יחד עם חברו הטוב אריה. וכך כשהכלה הקיפה את החתן שבע פעמים שרו שניהם את המנגינה המופלאה ואיש לא ידע את פשר הדבר, לא אשתו של פרקש ואף לא הכלה. אי הידיעה קשור להסתרת העבר מבני משפחתו הקרובים ביותר מתוך רצון לגונן על שלוותם הנפשית ולא לחשוף אותם לידיעת האמת המרה והאכזרית. (עמ' 132)

הפיקדון השני היה הגמרא "בבא מציעא" של אביו אותו החזיר לו ידיד של אבא שפגשו במקרה בתל-אביב. וכן הסידור שהותיר לו אביו, בו שפך דמעות ימים ולילות בהיותו בבית האופה ולאחר מכן בתופת המלחמה. אבא השתמש בסידור במלחמת העולם הראשונה. פרקש מעיד שידע שזכותו של אבא עמדה לו שהסידור נשאר בידו. עם הסידור הזה הוא זינק לים כשהאנגלים עצרו את ספינת המעפילים שנקראה "ארצה". 12 מרגע זה מתרוצצת בתוכו הידיעה הוודאית ששום כוח לא יעצור אותו מלהגיע אל החוף, וכך אחז בסידור אמר תפילת הדרך וקפץ עימו לים ובכל כוחותיו שחה אל החוף. מסירות נפש ותעצומות של כוח נפשי נחשפו במעשה זה.

בדרך עיצוב ספרותי של ההשהיה הפיקדון השלישי מתברר לקורא בסיומו של הספר. בכך מתקשרת כתיבתו של סבתו ליצירתו הספרותית הגדולה של עגנון בסיפור "תהילה". 13

לפני שביקש ממנו את הפיקדון האחרון אמר לו פרקש:

"הפקדתי בידך את בני יוסי שילמד בישיבתך, אומר לי פרקש, הפקדתי בידך את הגמרא והסידור, שניהם ירושה הם לי מאבותי. בבוא היום תשיבם לבני. הפיקדון השלישי שאפקיד בידך, מביט בי פרקש ואומר... הוא סיפור. כן סיפור. בידך אפקיד אותו. יבוא יום ותספר אותו. תספר אותו למען ידעו בני ובני בני, וכל יושבי הארץ הזאת את קללת הגלות." (עמ' 155)

פרקש השתמש בביטוי המזכיר את מילות הפיוט "אדון עולם" שם אנו אומרים "בידך אפקיד רוחי" היינו, הסיפור האישי על אביו הוא סמל לרוח היהודית של היהודי המאמין. פרקש סיפר על רגעיו האחרונים של אביו את וידו ואת בקשת הסליחה שלו מאותו חייל יהודי שהרגו בקרבות מלחמת

העולם הראשונה בשוגג. המעשה ייסר את אביו ורוחו לא שקטה, אף שהיהודי מחל לו וביקש שיקבור אותו כדין ישראל. 14

פרקש הרגיש שימיו קצובים והוא היה בטוח שילדיו ימשיכו את השלשלת.
הבת ציפי ספרה לרב את רגעי האחרונים של אביה, עת בקש לשמוע משיריו של המשורר יעקב כהן.
היא סיימה באמירה שאנו הקוראים מבנים את משמעותה:
"אתה הרי הכרת אותי, השירה ליוותה את חיי, וגם האמונה". (עמ' 161)

המספר בבגרותו מקיים את הפקדונות

הילד מבית מזמיל גדל והיה לרב ידוע ממקמי ישיבת ההסדר במעלה אדומים ושם הרביץ תורה בנועם ובצניעות.

הרב סבתו קיבל את הפיקדון. בדרך כלל הוא לא התערב בקביעת המסכת שתילמד באותה שנה, אולם הפעם הוא התעקש שלא כדרכו שילמדו את מסכת "בבא מציעא". חבריו לא הבינו זאת. אך אנו הקוראים מבינים שזו היתה ראשית הדרך לקיום הפיקדון הראשון שקיבל מפרקש.

כשהגיע יוסי לישיבה הוא קבלו בלחיצת ידיים תוך שהוא משתדל לא לגלות את אשר בלבו. יוסי התמיד בלימודו והרב התאמץ לראות בו בן בין הבנים. אך לא יכול היה שלא להעיף בו מבט כל יום בכניסתו לבית המדרש. שלוש שנים למד יוסי בישיבה, והרב הבחין שהוא מסייע לחבריו ללמוד לשיעור, מוסר את הסיכומים לידיהם ברצון. ויום אחד ראה שהוא מלמד ילד לבר-מצווה ממש כפי שעשה אביו. כשניגש הרב אל הילד וברכו במזל טוב. יוסי נבוכ. הרב שאל מה שמו של הילד ותשובתו היתה זהו אבי בנה של אירית בתם היחידה של קלרה וזאב בלום. הילד קרוי על שם דודו אבי שנפל ביום האחרון של מלחמת יום הכיפורים ואבא לימד אותו בתורה, הוסיף יוסי, מבלי לדעת שהרב יודע זאת. לאחר שסיים את הישיבה הצליח בבחינות להסמכה. באותו מעמד חגיגי ברך סבו אדון רפאל בן חיים ברכת שהחיינו וסיפר לרב על סבו של יוסי שעל שמו הוא נקרא, וכן הראה לו את תמונת אשתו פייג, סבתא של יוסי שהיתה משוררת ואשר יוסי דמה לה.

"ולא ידע הסבא אדון רפאל בן חיים, מה אני יודע. ולא אמרתי. אחת ידעתי: את הפיקדון הראשון החזרתי". (עמ' 138)

בולטת ענוותנותו של הרב שלא התפאר ולא סיפר על הדברים הרבים שידע על המשפחה.

יום אחד פנתה לישיבה משלחת נכבדה של מפקחים ממשרד החינוך ובקשה להיפגש עם הרב כדי שימליץ על אחד מהתלמידים תלמיד חכם שינהל בית ספר חדש בעירו. הרב סבתו התבונן ביוסי שהיה שקוד בלימוד בשקט ובריכוז והמליץ עליו. למרות התמיהה על גילו הצעיר המלצתו התקבלה. יוסי הצליח בעבודתו. במסיבת הסידור ליווה הרב סבתו את בנו הבכור, כשהמנהל יוסי לוחץ את ידי הילדים. אף את ידיו של בנו הוא לחץ כשהוא מתאמץ לא להפלות אותו בדיוק כפי שלמד מרבו. ואז עם סיום הטקס קם הרב סבתו ממקומו ואמר:

"המנהל יוסי העניק לכל תלמידי הכיתה סידור במתנה. ואני רוצה להעניק לו סידור במתנה" (עמ' 154).

הפיקדון השני הוחזר לקול צחוקם של הילדים. גם הם ואיש מהנוכחים לא ידע במה מדובר.

הילד מבית מזמיל החזיר את פקדונותיו לבנו של פרקש.

הפיקדון השלישי שביקש ממנו פרקש היה לפרסם את סיפור אביו ובספר זה "בואי הרוח" מילא סבתו את הפיקדון השלישי, והעמיד גל עד לרוח הגדולה שירש פרקש מהוריו, לחלומו, לתקוותיו לאמונתו ולצוואתו שידעו אנשי הארץ הזאת את קללת הגלות.

האנלוגיה בין חיים המספר לפרקש

על ידידות אמת שנוצרת בין אנשים אומר ר' אלימלך בספרו הדרשני "נועם אלימלך":

"הטעם שאנו רואים שלפעמים באים שני בני אדם ואוהבים זה את זה מאוד גם שלא היו מכירים זה את זה מקודם כי אם עתה מקרוב באו ונתוועדו יחד ושניהם דבקו יחדיו באהבה רבה: והטעם מחמת שהיו שכנים זה אצל זה בישיבתם בגן-עדן יחד ועתה בבואם להדדי נתעורר בהם אהבה הישנה שהיו בגן-עדן". 15

ייתכן שדברים אלו מובנים בהקשר לספרו של סבתו בו נרקמת ידידות רבת שנים בין פרקש ובין חיים הילד כבר במפגש הראשון שלהם בבית מזמיל.

המפגש בין המבוגר, שבע אסונות, השפלות ובעל נסיון חיים קשה לבין הילד התמים, האיטליגנטי, השמח בחלקו, אוהב הטבע, בעל הדמיונות, בעל הנימוסים שאינו מעז לשאול יצרה בתודעתו של פרקש קישור טבעי לעולמו הרגשי והאמוני בילדותו השדודה בהונגריה. כדבריו:

"מיום שפגשתי אותך לראשונה בבית מזמיל ליד המכולת של סגל ואתה עולה חדש, נכד של הרב שויכה, ילד קטן עם כובע מצחייה שחוזר שמח מתלמוד תורה ומתבונן בעולם שסביבך בעיניים תמימות ידעתי שכך יהיה. יבוא יום ותמלא את בקשתי". (עמ' 128)

הוא שספג עלבונות כנער אינו יכול לשאת תמונות של דחיקה והרחקה חברתית. וכך הוא הגן על חיים העולה החדש שלא היה מקובל בחברת הילדים וניסה לקרבו בדרכים שונות.

אנלוגיה נוספת ביניהם היא בדאגה המשותפת של הוריהם ללימוד התורה, להנחלתה ולשינונה יום יום.

וכך נהג אביו של חיים:

"מן היום הראשון שבאנו ממצרים דאג אבא רק לתלמוד תורה לילדים". (עמ' 69)

ואמו כפי שראינו לעיל דחקה בו ללמוד בתלמוד תורה אפילו כשחש בראשו. כך היה בביתו של פרקש בהונגריה. שעות רבות ביום למד חומש משנה ותפילה באהבה ובמתיקות רבה. מתיקותו של לימוד התורה במסכת "בבא מציעא" שבו למד אביו ליווה אותו בעגלות וברכבות. וסידורו של אביו היה לו למשענת רוחנית בחיי הסבל בבית האופה. לתוכו שפך את דמעות הצער ובקשת עזרה מבורא עולמים. חיבור רוחני זה הוא שדרבן אותו לבקש מחיים שיתן שיעור בבית הכנסת. דרך לימודו של חיים חזר פרקש לימי נערותו ושתה בצימאון את שיעורי התורה של חיים. וזה הכיוון שייעד לבנו יוסי שיהיה לתלמיד חכם. פרקש האמין ביכולותיו האיטלקטואליות של חיים, האמין ברוחו האנושית ובנאמנותו לו. לכן לא פלא שמסר לו את בנו לפיקדון, היינו שילמדו תורה בישיבתו.

גם אהבת המשפחה משיקה לשתי הדמויות.

פרקש זיהה מיד את ההערכה למשפחה כפי שבאה לידי ביטוי בדבריו של הילד שנימוסיו והתנהגותו האצילית בלטו על רקע התנהגותם השובבה של ילדי השכונה. ההתבוננות בחיים משמשת עבורו קרש קפיצה לילדותו הרחוקה, להוריו היקרים והאהובים ולשאר בני משפחתו שנכחדו בשואה.

נקודה נוספת באנלוגיה ביניהם היא אהבתם המשותפת לספרות ולשירה. פרקש נחשף לשירה ולדמיון בביתו בשירה של אמו ובמכתבים הספרותיים מלאי הרגש ששלחה לבנה כשהיא על ערש דווי. ואף על ערש דווי הצביע על ספר השירים של המשורר יעקב כהן ובקש לקרוא את השיר בעמוד ט"ז כשהוא מצטט את מילות השיר ברגעיו האחרונים: "רק רגע כל אורך לי האר". (עמ' 161)

חיים הילד נכבש לספרות בכוח היצירה האומנותית הטבעית שניחן בה ובהשפעת דודו ג'אקו. 16 שניהם האמינו בכוח הספרות לבטא את רוחו הטובה של האדם.

וכך העמיקה אמונתו של פרקש בחיים לא רק בתחום לימוד התורה אלא אף בניצול כוחה של הספרות כמבטאת את רוחו של האדם. הוא הפקיד את סיפורו האישי של אביו בידי מתוך ידיעת הלב שחיים המבוגר והאחראי יעשה בה שימוש נבון וחשוב לעם ישראל כדי שנדע כולנו את קללת הגלות.

שם הספר

המילה רוח בשמו של הספר כתובה בהא הידיעה כלומר, זוהי רוח מיוחדת שהופכת בספר להיות "לייט מוטיב" היינו, למוטיב דומיננטי ששזור בכל הספר ואשר מוטען מהרבדים השונים של התרבות היהודית.

המילה רוח מצויה לראשונה בספר בראשית בתיאור הבריאה: "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלוקים מרחפת על פני המים". 17 רש"י במקום מסביר שרוח אלוקים הוא כסא הכבוד העומד האוויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו.

אף פרעה שואל את עבדיו לאחר פתרון חלומותיו על ידי יוסף: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו" 18 היינו, האם נמצא כאן איש חכם ונעלה בעל תבונה בלתי מצויה? 19

במדרש נאמר שרוח אלוקים המרחפת היא רוחו של המשיח 20 שנפשו מרחפת על פני המים בזכות התשובה. ומסביר ר' קלונימוס קלמן, תלמידו המובהק של ר' אלימלך מליז'נסק, בעל מאור ושמש שעיקר תכלית בריאת העולם היתה לימות המשיח שאז הארץ תהיה מלאה דעת ה'. 21

בתפילת שחרית עם הקיצו של האדם מתרדמת הלילה בו הגוף היה כמת אנו אומרים בפיוט אדון עולם:

"בידו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה. ועם רוחי גויתי, ה' לי ולא אירא".

בכל בוקר היהודי המאמין מבטא את אמונתו בקב"ה שהרוח האלוקית שהטביע בו חוזרת למקורה האלוקי והוא שמחזיר אותה לגופינו שנראה בשעת השינה כגוויה. אף בתפילת שבת בפיוט "נשמת" בשחרית של שבת אנו מזכירים שרוח הברואים מתקשרת לבוראה בהודיה ובפאר שמו:

"נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוקינו

ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד".

בקבלה המושג "רוח" מתקשר לספירות התפארת ורוח אלוקים מתקשרת לספירת החכמה 22.

בהמשך מוטיב "הרוח" מצוי בחסידות למשל, בתפילה שחיבר ר' אלימלך בברכות השחר הוא אומר:

"אל הרוחות לכל בשר שליט בעליונים ובתחתונים תן בי כוח לעבודתך וליראתך ולתורתך שיקיים בי מקרא שכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. ואהיה כלי מוכן לקבל נפש, רוח ונשמה אשר נפחת בי כדי שאחזור לעתיד למקור שחצבת נפשי ורוחי ונשמתי משם שלא איכלם בעולם הזה ולא אבוש לעולם הבא ולהיות מוכן ומזומן מאותם הנוחלים לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כולו אומר כבוד אמן".

בסיפור החסידי מתקשרת הרוח והנפש ליכולת של קליטה של תעצמות רוחניות אותן העניק ר' זושא לחוזה על ידי הבטה והתבוננות בעיניו.

בעת שהרב הקדוש הרבי ר' זושא היה נע ונד בכל עיר ועיר טרם ידעו ממנו בא פעם אחת אל העיר אשר גר שם אבי הרב הקדוש רבי יעקב יצחק מלובלין. (הרב אברהם אליעזר הלוי הורוויץ) והרב הקדוש היה אז נער כבן עשר שנים וכאשר הרב ר' זושא עמד להתפלל אחורי התנור כדרכו ראשו מעוטף בטלית. אז הביט הרב ר' זושא בהרב ר' יעקב יצחק ולא אמר לו דבר, והחזיר פניו להתנור והתפלל כמקודם. ויפתחו מעינות תהום דמעות של הנער וזלגו דמעות מאין הפוגות שעה ושתיים. והרב ר' זושא לא הביט בו כלל עד שפסקו ממנו הדמעות וירד דם. אז חזר הרב ר' זושא אליו ואמר לו:

"נפש ורוח יש לך מעתה כי נתתי לך, וכעת לך לאחי אלימלך ויהיה לך נשמה גם כן.

ומאז נעשה תלמיד הרב הקדוש רבי ר' אלימלך ז"ל 23.

לאורכו של הספר "בואי הרוח" מוטיב ה"רוח" מתקשרת לרוחות ריאליסטיות שנשבו בהר הרצל בחורף

כשהלך ללמוד בבית וגן. אך בעיקר דן הספר בעיצוב רוחו של הנער חיים, הילד הרגיש מבית מזמיל, שהפנים לנשמתו העדינה מראות, מעשים, הארת פניהם של מוריו האהובים, תגובות וסיפורים של הסובבים אותו. רוח שהתעצבה בבית אוהב שערך לימוד התורה היה חשוב בו לעין ערוך.

היתה זו רוחו העקבית והיד המכוונת של פרקש שתוותה את הדרך בפניו והאירה אותה במגדלורים רבי עוצמה. הרוח היהודית אותה ספג גם פרקש בביתו חשלה את אישיותו וכפי שסיפר לחיים "רוחי לא נשברה" (עמ' 107) למרות הבעיטות וסטירות הלחי של האופה. הוא התחשל למקרא מכתבי האם שהדריכה את רוחו:

שא את העול בגבורה, הרם ראש!

נותרתי אני ללמוד ולצוות:

כי האדם מברזל מחושל הוא,

ובפני הרצון לא יעמוד דבר. (עמ' 115).

התנהגותו האכזרית של האופה מחד והשמדת היהודים במלחמת העולם השנייה מאידך הפכו את הרוח האלוקית לתוהו ובוהו. רוח האדם ירדה לשפל מדרגתה. האירוני הוא שכך נהג היהודי בילד היתום.

ולכן לא פלא שלא יכול היה לסלוח לו.

בלשון העברית קיימים צרופי מילים רבות בהקשר למילה "רוח", והם חושפים את שתי המגמות הסותרות שבנפש האדם. מחד הוא עשוי להעפיל לדרגה רוחנית גבוהה ואז הוא מתקרב למשמעות החיובית והאידיאלית של רוח אלוקים, ומאידך הוא עלול להוריד את רוחו לדרגת תוהו. המשמעויות החיוביות בצירופי המילים הם: גיבור רוח, רוח חיים, איש הרוח, ארך רוח, רוח הקודש, רוח טוהרה, רוח נמוכה, רוח צוות, רוח פה. המשמעויות השליליות של צירופי המילים הן: רוח גבוהה, רוח טומאה, רוח עוועים, רוח סרה, רוח רעה, רוח רפאים, רוח שטות גבה רוח, גס רוח ועוד.

גם מוטיב ה"מחילה" בבקשת המחילה של האב מהחייל היהודי, מחילתו של החייל, מחילתו של פרקש לאופה הזקן הם ביטוי לרוח האנושית המסוגלת לסלוח על טעויות ואף על עוולות שנעשו במזיד. יכולת זו היא חותמו של בורא עולם שכל מהותו סלחן וארך אפיים רב חסד ואמת.

שם הספר "בואי הרוח" מנוסח על ידי פועל בזמן עתיד. כאומר שיש צורך לצוות על האדם להביא את הרוח האנושית לידי ביטוי מעשי בחיי היום יום. זהו הייעוד והחובה המוטלים על האדם לשמור על הרוח האלוקית, וכפי שראינו לאורכו של הספר "הרוח" היהודית שהושרשה בבתי עם ישראל בגלויות בלימוד התורה ובשמירה על ערכי עם ישראל בגלות מצרים והן בגלות הונגריה הצליחה להפיח חיים ותקווה ברגעי ההשפלות שנעשו על ידי בני עמנו, ועל ידי בני עוולה בשואה הנוראה. רוח זו היא שעודדה את העולים לארץ שחוו חבלי קליטה קשים והצליחו להתעורר בה.

רוחו של פרקש ממשיכה להתקיים בבנו יוסי ובנכדו שנקרא על שמו משה אביעד. השם אביעד הוא סמל לאותה רוח עיקשת, בונה ויוצרת של ישראל משה פרקש, שמסר את נפשו ובשחייה הגיע לחופי הארץ. מאותו רגע הפכו חייו להגשמת הרוח היהודית של בית הוריו. הקדיש את חייו ללימוד תורה, לחינוך ילדיו לתורה יחד עם עזרה לזולת תוך הארת פנים ומבט חם ואוהב לכל נזקק.

השם אביעד הוא סמל להמשכיות ולתקווה שרוח אלוקים כפי שנאמר במדרש הוא המשיח יתגלה בעולם ורוח ה' תכסה את התוהו והבוהו מעשי ידי האדם.

הרוח היהודית המפעמת בספר מתגלה בכל התשתיות היהודיות בכל הרבדים השונים של היהדות, משנה, גמרא תפילה, חז"ל ופיוט המחזקים את עוצמת הרוח היהודית. בוויכוח האם בידי הספרות לחנך? הוכיח הרב סבתו בפעם נוספת את יכולתה של הספרות ואת כוחה לעצב דמויות נעלות שמודרכות מכוחות רוחניים של תורה ומצוות ושל אמונה גדולה באהבת הזולת, באהבת הבית והמשפחה, באהבת עם ישראל וארץ ישראל. 24 וכך הופכות התשתיות לא רק למצע לשוני של שיקוף רובדי התרבות היהודית אלא הן גם ההוכחה לחיותה של הרוח היהודית לדורותיה.

הסיפור החל בתיאור הילד העולה החדש שאינו מעז לשאול, שחושש מתגובת הסביבה ומנסה בדרך חשיבה אינטליגנטית על ידי השוואה מתחומי דעת שונים ומידע קודם לפענח דברים בלתי מובנים.

המוטיבים של "אי השאלה" ו"אי הידיעה" העצימו לאורך כל הספר. הספר מסתיים בתיאור שני מפגשים עם יוסי בנו של פרקש, תלמידו של הרב חיים בישיבה וכעת מנהל ביה"ס. השורש "שאל" חוזר כמה פעמים ומיוחס לתלמידים שהכינו הצגה בחגיגת הסיפור. בנו של המספר יחד עם הילדים לבושים בגדי חג וכתרים על ראשם לא חששו לשאול, הם ילידי הארץ, מקובלים בחברה ומלאי ביטחון.

במפגש השני המספר הוזמן על ידי הישיבה התיכונית חורב בירושלים לקחת חלק בחידון שנערך בה. בין הקהל הוא ראה את יוסי ותגובתו היתה:

"לא ידעתי מדוע בא הוא לחידון" (עמ' 161).

הוא לא שאל כדרכו, וציפה שהדברים יתבהרו מאליהם.

כעת אי השאלה מקורו לא בחוסר ביטחון, כפי שהיה בילדותו. כעת המקור לאי השאלה הוא מהרצון לא להביך שום אדם בשאלה בלתי צפויה, מתחושה של ענווה, מסבלנות ומאורך רוח של מי שגדל בתורה, העמיד דור של תלמידי חכמים והפנים את ההבנה שאדם אינו יודע הכל ורק מי שמנווט את העולם בורא עולם יודע הכל.

מסבתו למיכאל שיינפלד

זכה הרב סבתו שתורתו ורוחו החינוכית, שמאור פניו ויחסו החם והאוהד לתלמידיו ייחרתו בנשמתם ויבואו לידי ביטוי בעיבוד ספרותי בספרו של תלמידו מיכאל שיינפלד "בא מלבנון בכל מקום שהם". 25

המספר הוא חייל משיבת ההסדר של "מעלה אדומים" נמצא בשמירה, כשהוא נלחם בקורי השינה. ואז צפות ועולות תמונות מחיי הישיבה, אשר מפיכות בגופו ובנפשו געגועים מלאי אהבה לבית המדרש בישיבה:

"כל כך נמצא, מרגיש, אוהב את בית המדרש הזה, אוהב את המקום הזה. מבין כמה יש בין אדם למקום". (עמ' 262).

ובהמשך הוא מחפש את הרב סבתו:

"מחפש את הרב סבתו. מבקש שיהיה. והנה מבטי לוכד את הרב. אני פונה אליו, שמח. רק בשביל זה היה כדאי להגיע. הוא מביט בי. חיוך ממלא את פניו. עיניו פוגשות בי. שמחה ממלאת אותי. יש לי כל כך הרבה לומר לו. אני מבקש לספר לו על הגעגועים, רוצה לספר לו על המסע שהוא שבו נזכרתי בישיבה ואהבתי כל כך. לשתף בתחושות שמלוות אותי בזמן האחרון. הוא יבין. הרב יבין אותי, אני יודע. אני רוצה לומר לו שאנחנו חושבים וזוכרים, ולהודות, תודה גדולה, עמוקה. להודות על הכל, גם על העצה שיעץ לנו. לומר לו שאני זוכר את המילים. "שלא יעבור עליכם יום בלי תורה". לספר לו על הלילה ההוא, כשהיינו בשבוע לש"ב. הלכנו לישון בשעת לילה מאוחרת. לא היה אור. לא פנס, לא ירח. ורציתי ללמוד לפני השינה את שקבעתי לעצמי. אבל לא היה אור. חושך מוחלט. הייתי באותו אוהל עם דורון. הבטתי בו והוא בי. אמרנו זה לזה את המשניות שלמדנו במשך אותו יום ככל שזכרנו. הוספנו מ"מסילת ישרים" ששחרתי מהלימוד של ליל אמש.

אני מביט בו, ברב סבתו. כמעט אומר לו את שאני חש עד שכל אותן מילים שאמר לנו, כל אותן סוגיות שלימד, כל אותם דברים שנטע בנו, מציפים אותי ועוצרים בעדי מלהביע. לא מוצא מילים. פתאום כל אותן אבני המקום שסיפק לנו לבנות מהן בניין של אמת - כולן מצטרפות לאבן אחת שעליה ניתן להניח את הראש ולחלום. הרב מחזיר לי מבט. חיוך וברכה שאקח עד לשם, גם לאותם שלא יכלו להגיע. לחיצת ידיים חמה ומבט פרידה. לרגע התקתי מבטי ושוב אני פונה אליו, מבקש לומר לו דבר נוסף. מביט בו והוא איננו". (עמ' 263)

המילים מדברות בעד עצמן וחושפות רגש עמוק של הערצה לאישיותו של הרב סבתו שהצליח להפנים בתלמידיו את רוח התורה ואת אהבת לימודה, שהפנים בהם את הרוח האנושית החמה, המבינה והתומכת. ואכן במלחמת הלבנון השנייה בין מטווח למטווח הוא מעיד בספרו:

"אני מתקשר לרב סבתו ומבקש את ברכתו. אני נרגש לדבר עמו. נוצר את מילותיו בלבי, מקשיב לעצתו". (עמ' 24)

תלמידיו הפנימו את רוח האמונה שניתן לחוש אותה אף בטבע, בשדה, בין השיבולים ולהביעה ביצירה ספרותית בעלת עוצמה אמונית כפי שעשה זאת שיינפלד בספרו:

"רוח קלה מלטפת את פני. תמיד בשעה שנכנסת שבת רוח חדשה נושבת בעולם", אמר לי פעם חבר, משפט שאמרה לו סבתו. מאז, אני חש בה כשהיא באה. אותה רוח שמגיחה מבין השמשות ומביאה עמה את השבת. אותה רוח שמרקידה הינומה של כלה, שעה שהיא לוחשת תפילה לפני שתיכנס לחופה. הרוח עוברת בשערותי, עוטפת את כולי. אני חש בה. בעיר נשמעת צפירה שמודיעה על השבת. כאן, בשדה, זו הרוח שמכרזת על בואה... כל השדות, הגבעות, השיבולים, הופכים לאחדים בעיני. איני יודע איך, איני יודע למה, אך הרוח עוברת בהם ומלכדת הכול לאחד מבט בשמים ואני מתמלא בהתרגשות הזו לקראת כלה". 26

סיכום

ראינו שהמוטיבים בספר, מוטיב "המחילה", מוטיב "הרוח", מוטיב "אי השאלה", מוטיב "הידיעה" ו"אי הידיעה", מוטיב "העיניים", התשתיות הרבות מרובדי התרבות היהודית על ענפיה הרבים וכל הפרטים ההיסטוריים מחזקים את הרעיון המנחה של מאמר זה היינו, רוחו של האדם נבנית בילדותו, מתעצבת מתחושותיו בבית הוריו, מאמרותיהם, מכוונותיהם וממעשיהם היום יומיים. כל אלה הם הפסיפס שממנו נבנית הרוח הפנימית, האמונית והערכית של האדם בבגרותו. את הרוח הזו השכיל סבתו ביד אומן ובעדינות נפש לטוות בנימים דקים של זיכרון חושים, של מראות שתייה וריחות שמלווים את האדם עד יום מותו. העיצוב האנלוגי של בתי ישראל מארצות גולה שונים מעיד, שאותה רוח של אהבה ומסירות נפש לחינוך הילד יהודי משותפת לכל פזורות ישראל 27 וכאן בארץ נהפכה לכור היתוך משותף עם קיבוץ הגלויות בהקמת המדינה.